

УДК 17.177.2

*Наталія Стратонова***МАКСИМИ П. ГРАЙСА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ**

Актуальність дослідження зумовлена стрімким розвитком інформаційних технологій та соціально-комунікативних практик, що формуються на їх базі, стрімким кількісним зростанням «кіберпопуляції» та, як наслідок, потребою сучасної філософії в осмисленні питань конструювання людської ідентичності у віртуальному середовищі.

Ключові слова: *інтернет-комунікація, етика спілкування, віртуальне суспільство, ідентичність, Принцип Кооперації.*

*Nataliia Stratonova***THE MAXIMES OF PAUL GRICE IN THE MODERN INTERNET COMMUNICATION**

The relevance of this study is caused by the rapid development of informational technologies, social and communicative practices formed on their base, rapid growth of «cyberpopulation» and the needs of modern philosophy in understanding the human identity in a virtual world. The modern Internet communication is interesting not only from the point of view of linguistic practices, but also philosophical ones. The features of language modeling constructs a direct reflection of the philosophical ideas in the society. The problem of modern Internet communication, verbal behavior were the subjects of study in works of foreign scientists: J. Hennessy, M. McLuhan, M. Castells, A. Voyskunsky. However, the topic of ethical dimensions of communication in the Internet space was not the main theme of researchers. This confirms the relevance of the chosen theme, which determines the purpose of this study.

More thoroughly the features of communicative and pragmatic construction are expressed in the work of Paul Grice 'Logic and conversation' (1985). Maxims of Grice have philosophical and ethical character and help to decipher the meaning of communication. However, the problem of communication in the Internet communities is increasingly urgent from the point of view of the saving and promotion of ethic rules in the context of Internet communication. We can add many other maxims, such as: privacy, accessibility, etc. Researcher postulates are not the rules of etiquette and norms of behavior. In everyday life, these rules are understood by the individual in the process of social and cultural interaction with others, and sometimes they are formally announced during the entry of the individual to a particular social group. In online communication the role of the regulator is often assumed by moderators, however, we cannot except the the human factor, for certain the violations of these rules are spontaneous, due to the emotional reaction on communication. Thus, in such situations we can argue about the abusing of the principles of cooperation in favor of something else.

Key words: *Internet communication, ethics, communication, virtual community, identity, principles of cooperation.*

*Наталія Стратонова***МАКСИМЫ П. ГРАЙСА В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОЙ ИНТЕРНЕТ-КОММУНИКАЦИИ**

Актуальность исследования обусловлена стремительным развитием информационных технологий и социально-коммуникативных практик, которые формируются на их базе, стремительным количественным ростом «киберпопуляции» и, как следствие, потребностью современной философии в осмыслении вопросов конструирования человеческой идентичности в виртуальной среде.

Ключевые слова: *интернет-коммуникация, этика общения, виртуальное общество, идентичность, Принцип Кооперации.*

Актуальність нашого дослідження зумовлена стрімким розвитком інформаційних технологій та соціально-комунікативних практик, що формуються на їх базі, стрімким кількісним зростанням «кіберпопуляції» та, як наслідок, потребою сучасної філософії в осмисленні питань конструювання людської ідентичності у віртуальному середовищі. Сучасне інтернет-спілкування є цікавим не лише з точки зору лінгвістичних практик, а і філософських, адже особливості моделювання мовних конструкцій є прямим відображенням світоглядних уявлень суспільства.

До проблеми сучасної інтернет-комунікації, мовної поведінки неодноразово у своїх працях звертались, переважно зарубіжні вчені. Так, Д. Крістал, як один із перших дослідників інтернет-комунікації, у своїх працях пропонує термін, що позначає новий мовний вимір, існуючий лише в просторі Інтернет – Netspeak (Нетспік). Цей термін включає в себе не лише жаргон, а й аббревіатури та емотикони, якими користуються юзери. Ми користуватимемося цим терміном у нашій роботі задля більш широкого розуміння інтернет-комунікацій. Серед гуманітарних досліджень слід згадати і М. Маклюена та його працю «Галактика Гутенберга», де він, аналізуючи своїх попередників, пропо-

нує власну концепцію комунікації [5]; й У. Еко, який у статті «Від Інтернету до Гутенберга» аналізує явище гіпертексту у віртуальному середовищі [6; с. 91 – 92]; і М. Кастельса, який у праці «Галактика Інтернет: роздуми про Інтернет, бізнес та суспільство» аналізує особливості переходу людини до взаємодії з комп'ютером [3]; й О. Войскунського, який у працях торкається теми особливостей спілкування людини у віртуальному просторі. Проте, теми етичних вимірів спілкування в Інтернет просторі дослідники переважно не торкались, що засвідчує актуальність обраної тематики, та обґрунтовує мету нашого дослідження.

Завданням дослідження є проаналізувати особливості максимум Кількості, Якості, Відношення та Способу, виокремлених П. Грайсом у Принципі Кооперації задля ефективного спілкування та проаналізувати їх особливості в контексті Нетспік.

Герберт Пол Грайс (1913-1988) є відомим лінгвістом та філософом мови, засновником теорії комунікативних імплікатур. Дослідник, вивчаючи особливості комунікації, приходять до висновку, що всі розмови є кооперативними. П. Грайс у цьому контексті підіймає питання про те, що в процесі спілкування комуніканти слідує доволі строгим законам. Мовлення, на думку дослідника, є одним із видів цілеспрямованої та раціональної поведінки. Саме тому особливості спілкування, інтерпретація смислів висловлювань співбесідників залежать від дотримання соціальних приписів чи нехтування ними. Дотримання Принципу Кооперації, запропонованого П. Грайсом, є, на думку науковця, запорукою максимально ефективного транслявання інформації [2].

Тим часом, особливості сучасного інтернет-спілкування є доволі різноманітними. Нетспік не обмежується приватним чи діловим спілкуванням, а тому, комуніканти в Інтернеті має менше правил, а, відповідно, більше свободи для висловлювання своїх думок. Міра Бергельсон у статті «Мовні аспекти віртуальної комунікації» пропонує таку характеристику Інтернет-мовленню: нехтування правилами орфографії та граматики, використання графічної інформації переважно в неофіційному середовищі для передавання інтонації, міміки, жестів, відображення важливості змісту інформації шляхом великих букв або повторення однієї і тієї ж самої графеми, використання знаків пунктуації для фокусування на значимій інформації, наголосі на метатексті, передавання поточного стану відправника повідомлення, для текстового заміщення зорової інформації. У цьому контексті ми погодимось із висновками, до яких приходять авторка у своєму дослідженні: основна когнітивна особливість віртуального спілкування полягає в конструюванні адресата, у доповненні образу віртуального співбесідника своєю уявою та досвідом, своїми психологічними проблемами та стереотипами [1].

«Індивід 1 – комп'ютер – Індивід 2» – це новий тип соціальних взаємовідносин, що продукуються Інтернетом. Із огляду на це, останній уже не розглядають як просто вмістилище даних, або технологічний засіб. Із початку XXI століття Інтернет став новою формою взаємодії в соціокультурній парадигмі нової сучасності, породивши нову людину – «homo virtualis» – людину віртуальну, яка є творцем, носієм та споживачем віртуальної культури, людину, яка прийшла на зміну «постлюдини» кінця XX ст. У такому контексті вже йдеться про деантропоморфізацію людини в нестійкому просторі зі слабкими внутрішньо-соціальними зв'язками. Отже, Інтернет, як феномен, є джерелом появи нового типу людського буття. Основні потреби віртуальної людини задовольняються у віртуальному світі, де вона вчиться, працює та відпочиває, а це означає, що мережа стає тим середовищем, без якого людина вже не може існувати. Подібний новий тип соціокультурних практик потребує інших форм спілкування. Усне та писемне мовлення в інтернет-комунікаціях поступаються новому мовному утворенню – Нетспік.

Девід Крістал, аналізуючи інтернет-комунікацію, виокремлює такі мовні підвиди:

- мова e-mail;
- мова чатів;
- мова віртуальних світів;
- мова Web [7].

Дослідник аналізує кожен із підвидів, виокремлюючи їх особливості та взаємозв'язки, порівнюючи мову спілкування в кожному з підвидів, виокремлюючи часто вживані слова.

Пол МакФедріс, автор сайту, що відстежує появу нових слів та фраз у мову (<http://wordspy.com>), пропонує таке визначення Нетспік: «Нетспік» – це слова, ідіоми, особливості орфографії та граматики, що характерні для онлайн документів та спілкування [8]. У статті «Language Variation on Internet Relay Chat», опублікованій у журналі «Journal of Sociolinguists», Д. Паолілло відмічає, що особливості виникнення нової форми сленгового типу зазвичай виникають не тому, що так зручніше писати, а для того, щоб показати своє вміння користуватись Нетспік. Подібне явище може бути своєрідною формою бунту проти загальноприйнятих мовних форм [9].

Будучи новою формою існування мови, Нетспік, тим не менш, не є різновидом ані писемному, ані усному мовленню, адже основними його характеристиками є:

– *непостійність* (користувач-автор може здійснювати велику кількість операцій над текстом (копіювати, вставляти, змінювати шрифт та розмір, колір тощо));

– *відсутність одночасного зворотного зв'язку* (користувач не в змозі повноцінно передати інтонацію, логічний наголос, темпоритм мови).

Крім непостійності та відсутності зворотного зв'язку, до характеристик Нетспік можна віднести гіпертекстуальність та можливість одночасно спілкуватись із різними користувачами на різні теми. Гіпертекстуальна мультимедійна модель використовує систему організації світу Інтернет, мережу гіперпосилань, включення аудіо-відео цитат для того, щоб зробити модель історичної оповіді найбільш оптимальною. Саме гіпертекстуальна модель є причиною виникнення книг-квестів, книг-ігор, відеоігор тощо, адже в Інтернет-текст можна грати, обираючи сценарії розвитку сюжету (як у відеоіграх та квестах), його можна коментувати (як, наприклад, блоги, онлайн-щоденники тощо), текст можна писати колективно, його можна дописувати та переписувати. В умовах подібного віртуального суспільства постає проблема скриптізації буття, адже такі давно відомі жанри, як щоденники, спогади, літописи, листи тощо в контексті Інтернет спілкування стають одними з основних модулів буття, витісняючи свої попередні характеристики. Сам текст, його поверхня, як слушно зауважує Річард Ленем у праці «Електронне слово: демократія, технологія та мистецтво», стає змінним та самосвідомим та бістабільним [4, с. 25]. Електронний читач є свого роду критиком, він може хвалити текст, або ганьбити його, додавати до нього свій текст, чи, навпаки, вирізати цілі фрази, прокоментувати чи переаранжувати тощо. Це свідчить про зникання межі між творцем тексту та його критиком, а сам комп'ютер починають сприймати як утілення суспільного мислення. Текст стає свого роду об'єктом гри, графічними та друкарськими прийомами, що має електронна поверхня, роблять нас самосвідомими нашого власного апарату зору.

Найбільш повно особливості комунікативно-прагматичного конструювання, що є особливо актуальними і в мережевому спілкуванні, сформульовані в праці Пола Грайса «Логіка та мовне спілкування» (1985) [2, с. 222]. У своїй теорії П. Грайс пропонує концепт «комунікативних імплікатур», основним принципом якого є Принцип Кооперації. Дотримання останнього очікується від учасників діалогу задля успішного його ведення. Обґрунтовуючи такий принцип, дослідник зазначає: «Зазвичай, діалог є, тією чи іншою мірою, спільною діяльністю учасників, кожен із яких так чи інакше, визнає спільну для їх обох мету, або хоча б «напрямок» діалогу. Мета або напрямок подібного роду можуть бути заданими з самого початку (наприклад, коли предмет обговорення є експліцитно названим), або виявляються в процесі спілкування; мета може бути чітко визначеною, проте інколи вона буває настільки неконкретною, що у співбесідників залишається широка «свобода слова» (як то при розмові «про те, про се»). У будь-якому випадку, на кожному кроці діалогу деякі репліки виключаються як комунікативно недоречні». Отже, П. Грайс, припускає наявність великої кількості правил, максимум, припущень, що регулюють перебіг мовного спілкування. Дані максими виникають на підґрунті загальноприйнятих раціональних міркувань та є орієнтирами для ефективного використання мови в кооперативних цілях. Принцип Кооперації має свої конкретні постулати, які науковець поділяє на чотири категорії: Кількості, Якості, Відношення та Способу. Ці максими є запорукою ефективного, раціонального ведення діалогу. Категорія Кількості пов'язана з тією кількістю інформації, яку необхідно передати; до цієї категорії дослідник відносить такі постулати:

1. «Твоє висловлювання повинно містити не менше інформації, ніж необхідно».

2. «Твоє висловлювання не повинно містити більше інформації, ніж необхідно».

Цей постулат є корисним для Інтернет-спілкування тому, що надмірна кількість інформації (флуд), або її неконкретність не мають цінності для її отримувача, тому зазвичай засуджуються користувачами.

Те саме стосується й електронного листування, щоправда на сьогодні, боротьба за увагу середньостатистичного користувача загострилась: найбільшої уваги тепер заслуговує не текст листа, а його заголовок. Відповідно, тема листа повинна містити основну думку повідомлення, а також інтригувати людину.

До категорії Якості П. Грайс відносить постулат: «Намагайся зробити своє висловлювання істинним», що означає:

1. «Не говори того, що вважаєш хибним».

2. «Не говори того, для чого не маєш достатніх підстав».

Хибні, непідтвержені висловлювання на форумах, чатах тощо, певною мірою порушують Принцип Кооперації і вважаються пустою тратою часу, адже вони вводять в оману багатьох адресатів, позбавляючи смислу тему розмови.

Із категорією Відношення П. Грайс пов'язує всього один постулат – релевантності («не відхиляйтесь від теми»). Дослідник зауважує, що ця категорія викликає серйозні труднощі, а саме, щодо типів та фокусів релевантності, адже вони можуть зміщуватись у процесі мовного спілкування та змінити предмет розмови.

Категорія Способу (Манери) стосується не того, що говориться, як інші категорії, а того, як це говориться. До такої категорії дослідник відносить один загальний постулат – «Висловлюйся ясно» та кілька конкретних постулатів типу:

1. «Уникай незрозумілих виразів».
2. «Уникай неоднозначності».
3. «Уникай непотрібного багатослів'я».
4. «Будь організованим».

Цей постулат наголошує на чіткості та прозорості мовлення задля забезпечення ефективності спілкування.

Проте, як зазначає дослідник, від Принципу Кооперації можна ухилитись. Учасники спілкування лише орієнтуються на ці принципи в більшості нормальних діалогів так, що навіть якщо спілкування і порушує ці принципи, більшість усвідомлює, що така орієнтація є необхідною.

Максими Грайса більшою мірою мають філософсько-етичний характер та допомагають розшифрувати навіть ті смисли, що не виражені на поверхневому рівні. Проте, проблема спілкування в Інтернет-середовищі стає дедалі актуальною з погляду на збереження та підтримку етичних норм, правил мережевого етикету, і до запропонованих максим дослідника, у контексті Інтернет-спілкування, можна додати багато інших принципів, як, наприклад: приватність, доступність тощо. Важко також віднести максими Грайса до дескриптивного чи прескриптивного типу правил спілкування в Інтернеті. Постулати дослідника не є правилами етикету та нормами поведінки. У повсякденному спілкуванні (а на цей момент і в мережевій комунікації) ці правила засвоюються особистістю в процесі її соціокультурної взаємодії з іншими, а, іноді, формально оголошуються під час входження особистості до тієї чи іншої соціальної групи. В Інтернет-спілкуванні роль регулятора часто беруть на себе модератори, які можуть видаляти неприпустимі повідомлення, або ті, що не відповідають темі обговорення, проте часто на такі порушення вказують самі користувачі форуму. Проте, не слід виключати і людський фактор, бо певні випадки порушення зазначених норм є спонтанними, внаслідок емоційної реакції на спілкування. Ми (з багатьох причин) не завжди говоримо правду, не завжди є лаконічними у висловлюваннях, не завжди дотримуємось теми і не завжди чітко висловлюємось. У таких випадках можна стверджувати про порушення Принципу Кооперації на користь чогось іншого. Нерідко в розмові приділяють більшу увагу соціально-комунікативній «істині», що зберігає відносини, на відміну від логічної, що їх руйнує. Не слід також забувати про стратегічні порушення (тролінг, спам, реклама). Все це є предметом вивчення психологічних та соціальних чинників.

Крім того, найбільш часто порушується Категорія Кількості: повідомляти рівно стільки інформації, скільки потрібно. Так, до прикладу, у ситуації відмови, текст є більш довгим для запоруки ввічливості.

П. Грайс згадує про те, що, його постулати не є остаточними, і, якщо приймати до уваги соціальний характер спілкування, можливим являється також постулат ввічливості. Хоча, як часто ми зустрічаємо дотримання правил спілкування у віртуальному середовищі? Постулати П. Грайса, частково, здаються нам занадто формальними для того, щоб їх дотримуватись. З іншого боку, як тут не згадати погляди на етикет спілкування Аристотеля, Квінтіліана, чи Плутарха? Чи можемо ми визначити межі етикету? Р. Ленем у вищезгаданій праці, звертаючись до самосвідомості як основного критерію етикету, зазначає: «Етикет – це не усталене взаємовідношення між текстом, сприймачем і сприйнятою подією, натомість це дозволена низка динамічної зміни. Саме таку дозволу низку ми мусимо зробити частиною нашої свідомості, але при тому не привести до самосвідомості» [4, с. 25]. Зрештою, пошук «золотої середини», мабуть, був би найбільш оптимальним у контексті сучасного інтернет-спілкування. Отже, максими Кількості, Якості, Відношення та Способу, виокремлені П. Грайсом у Принципі Кооперації, є фундаментальними для формування нових моделей ціннісного відношення та поведінки людини віртуальної. Перетворення спілкування на локально-інформаційний наратив у середовищі Нетспік, переносить людину в певний локальний дискурс, що не вимагає від неї дотримання всіх максим, але про існування яких вона завжди повинна пам'ятати.

Література:

1. Бергельсон М. Б. Языковые аспекты виртуальной коммуникации / Міра Бергельсон // Вестник Московского университета. Серия 19 : Лингвистика и межкультурная коммуникация. – № 1. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2002.
2. Грайс Г. П. Логика и речевое общение / Г. П. Грайс // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16. – С. 220–223.
3. Кастельс М. Галактика Интернет : Размышления об Интернете, бизнесе и обществе (англ.) русск. / Кастельс Мануель / Пер. с англ. А. Матвеева под ред. В. Харитонов. – Екатеринбург : У-Фактория (при участии Гуманитарного ун-та), 2004. – 328 с.
4. Ленем Р. «Электронное слово: демократия, технология та мистецтво» / Річард Ленем / Пер. з англ. А. Галушка. – К. : Ника-Центр, 2005. – 376 с. – С. 25.
5. Мак-Люэн М. Галактика Гутенберга : Сотворение человека печатной культуры / Мак-Люен Маршал. – К. : Ника-Центр, 2003. – 432 с.
6. Эко У. От интернета к Гуттенбергу: текст и гипертекст / Еко Умберто // Интернет. – М., 1998. – № 6–7. – С. 91–92.
7. Crystal, David. Language and the Internet. – Cambridge : Cambridge University Press, 2004. – 272 p.
8. McFedris, Paul. The Word Spy – Netspeak. – Режим доступа : www.wordspy.com/words/Netspeak.asp.
9. Paolillo J. Language Variations on Internet Relay Chat : A social network approach. Journal of Sociolinguistics, 2003.

Рецензент – доктор філософських наук, професор кафедри суспільних дисциплін Національного університету водного господарства та природокористування **Залужна А. Є.**